KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

5e JAARGANG - JAN.-FEBR. 1962 - NR. 1

INHOUD

DE GEMEENSCHAP

Mee-denken 1
Tijd en taak 2
Een experiment in Leiden 3
Praktische ervaringen vanuit De Ark 7
Abonnement op Kader 9
Sprekerslijst 9
Plaatselijk Geestelijk Raadsman 9
Contributie der leden 10
Verslag regionale conferenties najaar 1961 10
De taak van de gewesten 16
Jaarverslag van de gemeenschap 17
Ervaringen in de leeuwenkuil van Daniël 19

GEESTELIJKE VERZORGING

Geestelijke verzorging bij uitvaart 20
De ramp bij Harmelen 23
Verslag zieken- en bejaarden-bezoekconferentie op 23 november 1961 in het Erasmushuis 24
Minister Visser zei het volgende 26

KADER

ORGAAN VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND
INHOUDENDE

I DE GEMEENSCHAP

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN
REDACTIE: TH. W. POLET, EMMALAAN 16, SOESTDIJK, TELEFOON 02955-2508

II GEESTELIJKE VERZORGING

RUBRIEK VOOR DE GEESTELIJKE RAADSLIEDEN EN HUN MEDEWERKERS
REDACTIE: MEVR. D. HEROMA-MEILINK, PLESMANSINGEL 6, AMSTELVEEN, TEL. 02964—4322

ADMINISTRATIE: OUDEGRACHT 152, UTRECHT, TELEFOON 030—10163

De Gemeenschap

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN

MEE-DENKEN

Bij het samenstellen van dit nummer heb ik me nog eens zitten afvragen, of het alle moeite, die enkele mensen er aan besteden, wel waard is. Dat is voor een redakteur waarschijnlijk een nogal zonderlinge bezigheid, want die behoort in de eerste plaats van het nut van zijn werk overtuigd te zijn.
Wat is eigenlijk de bedoeling van dit blad? Het staat zo keurig op de voorzijde gedrukt: orgaan voor de functionarissen van het Humanistisch Verbond. Een blaadje dus voor alle medewerkers, bestuurders, sprekers, geestelijke raadslieden, gespreksgroepleiders, ziekenbezoeksters en wie er al zo meer in dat Verbond van ons aan het werk is, al of niet met een duidelijk omschreven taak.
Elke keer, als er een nummer gedrukt voor me ligt en ik blader het dan nog weer eens door, denk ik, wat hebben al die mensen er nu aan? Helpt het ze bij het oplossen van moeilijkheden, krijgen ze er enige inspiratie door, maakt het bepaalde dingen wat duidelijker, wordt het gevoel, met elkaar aan een belangrijk karwei bezig te zijn, er door versterkt. Als ik moet afgaan op wat ik hier en daar erover opvang, dan moet ik zeggen, ja, het schijnt toch wel een functie te hebben. De moeite en de zorg, die het voor de medewerkers meebrengt, is niet voor niets, het voorziet in een behoefte, men doet er wel ideeën uit op. Dat geldt natuurlijk voor het ene artikel of reeks van artikelen sterker dan voor het andere. Ik kan me voorstellen en daar zijn ook de tastbare bewijzen voor, dat b.v. de artikelen van de Leede over het werk van de gespreksgroepen en die van Kruyswijk over de geestelijke verzorging er in belangrijke mate toe bijdragen om dit stuk werk op gang te brengen en er vorm aan te geven. En al zal men er niet altijd toe komen, om de door Prins besproken boeken zelf te gaan lezen, de indringende manier waarop hij ze bespreekt is op zich zelf al dikwijls voldoende om je het gevoel te geven, dat we de dingen niet zo maar doen, maar dat ze een fundering hebben in het denken van mensen, die er zich op wetenschappelijk niveau mee bezig houden.
Maar waar we behoefte aan hebben is, dat er meerderen over de vraagstukken en praktische wenken die in Kader aan de orde worden gesteld mee-denken. Natuurlijk zijn de schrijvers op hun gebied deskundig en weten ze er heel veel van. Ik geloof echter, dat we wel eens vergeten, dat dat hele Verbond een experiment is, dat er geen vaste regels bestaan en dat we met veel vallen en opstaan iets tot stand proberen te

brengen. Als Kruyswijk schrijft hoe volgens zijn mening de geestelijke verzorging in de gemeenschappen moet worden opgebouwd, dan zit daar natuurlijk een stuk ervaring en studie van hem en andere experts achter, maar dat betekent nog helemaal niet, dat daarmee het laatste woord is gesproken en men het dan maar voor zoete koek moet opeten. Dat geldt natuurlijk precies zo voor wat anderen schrijven.
Op onze TKC's heeft voorzitter Van Praag er elke keer weer op gewezen, dat er moet worden mee-gedacht. Dat is niet maar zo'n kreet, maar levende noodzaak. Er komt gelukkig af en toe wel eens iemand voor de dag, die ervaringen heeft opgedaan en daar over schrijft. Maar het is nog onvoldoende en het wordt hoog tijd, dat meerderen hun mening geven en op die wijze meehelpen aan een meningsvorm, die we dringend nodig hebben.
Misschien zie ik het te somber en wordt er toch wel hier en daar over wat we in Kader schrijven gepraat. Het blijft echter dan naar mijn smaak te veel binnenskamers en het wordt tijd dat anderen er ook van mee profiteren. Alleen op die manier wordt het effect van dit blad vergroot, dat er niet is om min of meer interessante mededelingen te spuien, doch een voornaam middel dient te zijn om oplossingen te vinden voor de vraagstukken waar we met elkaar voor gesteld zijn.

Polet.

TIJD EN TAAK

vóór 1 maart:	jaarverslagen aan CB zenden
10 maart:	conferentie grote gemeenschappen in het Erasmushuis, Utrecht
14/15 april:	TKC in De Ark
13 mei:	voorjaarslanddag van Socrates in Overschie
31 mei:	Landdag gewest Utrecht in Driebergen

EEN EXPERIMENT IN LEIDEN

Er was de laatste jaren in de Gemeenschap Leiden een duidelijke malaise: het ledenaantal bleef constant, de vergaderingen werden slecht bezocht en alle activiteiten die het Gemeenschapsbestuur entameerde verliepen door gebrek aan belangstelling.
De zondagmorgen-bijeenkomsten, toch wel de ruggegraat van het Gemeenschapsleven, waren zonder meer trieste gebeurtenissen. Vijftien bezoekers, het bestuur meegerekend, was een aardige opkomst. En dat waren dan meestal dezelfde ouwe getrouwen.
Het bestuur bezon zich natuurlijk op de te nemen maatregelen en dat sinds jaren! Er werd een enquête gehouden, waarbij de leden bezocht werden. Het bezoek werd op prijs gesteld, maar de enquête leverde praktisch weinig op. Men had geen behoefte aan de zondagmorgenbijeenkomsten, of men vond het een kille en koude bedoening. Er was geen band en lezingen waren in Volksuniversiteitstijl.
Eigenlijk was de uitslag dus wel belangrijk, maar alleen negatief en wij wisten er niets mee te doen.
Gedurende geruime tijd werden alle nieuw ingeschreven inwoners van Leiden aangeschreven en voorzien van inlichtingen betreffende het Verbond en de Gemeenschap. Uitslag: nihil.
En aangezien de zondagmorgen met 15 bezoekers het enige was, dat nog houvast gaf, durfden wij daaraan niet goed te tornen.

De jongeren

Het ziet er naar uit, dat nu een verandering ten goede is ingetreden. De mogelijkheid van die verandering werd ons min of meer in de schoot geworpen, toen ons lid dr. J. Cohen, leraar oude talen aan het Stedelijk Gymnasium te Leiden in principe bereid bleek „iets" met de jongeren op middelbare schoolleeftijd te doen.
Na enige inleidende besprekingen werd de heer Cohen op een bestuursvergadering uitgenodigd. Daar was het programma al vlug voor elkaar. Begonnen werd met een zeilzondag op de Kaag, vlak na de hervatting van het schooljaar. Dit ter kennismaking onderling, met de heer Cohen en met enige leden van het bestuur.
De bijeenkomsten worden eenmaal per maand gehouden in de kantine van een gemeentelijk sportveld en de onkosten zijn geheel voor de Gemeenschap. Aan de aanvangs- en sluitingstijd (resp. 7.30 en 9.00 uur) wordt stipt de hand gehouden, zodat de ouders weten wanneer hun kinderen thuis kunnen zijn.
Op de bijeenkomsten wordt over verschillende problemen gesproken, waarbij de onderwerpen vooral uit de groep moeten komen. Zelfwerkzaamheid wordt gewaardeerd en gestimuleerd. Om het geheel vooral niet te formeel te maken, wordt er tegen het einde een plaatje gedraaid en is er gelegenheid voor een dansje. Consumpties zijn niet verkrijgbaar, om de jongelui niet op kosten te jagen. Deelneming staat open voor alle jongeren van 14 tot 18 jaar, dus niet alleen voor kinderen van leden.
De plannen werden aangekondigd in het gemeenschapsblaadje, waarna de in aanmerking komende ouders werden bezocht. Dit laatste is zeker

nodig! Terwijl wij op niet meer dan 10 deelnemers meenden te mogen rekenen, werd het een twintigtal. De animo is na 5 bijeenkomsten nog steeds groot. Een nadeel is, dat het niet gelukt is jongelui van buiten de middelbare school aan te trekken. Een tweetal kwam een keertje, maar liet toen verstek gaan. Ook is de spreiding over de verschillende scholen erg ongelijk: het merendeel komt van het gymnasium.
Gedacht wordt, als de animo zo blijft, in de zomer een weekend te organiseren op een kampeerboerderij in de omtrek.
Vormingscursussen als deze zijn ongetwijfeld in veel meer plaatsen mogelijk. Het vinden van geschikte leiders zal de grootste moeilijkheid zijn. Maar als hier systematisch naar wordt gezocht, zoals ook voor de plaatselijk geestelijke raadslieden gebeurt en als de ervaringen van de leiders niet verloren gaan, maar worden doorgegeven, dan zal het zeker mogelijk zijn, deze tak van activiteit uit te breiden.

De zondagmorgen

Vanzelfsprekend kwamen de zondagmorgenbijeenkomsten op dezelfde bestuursvergadering weer ter sprake: hoe moeten we de bijeenkomsten inrichten? Het programma was toen al bepaald. Na enig heen en weer praten en de bereidheid van de heer Cohen ook hierbij zijn medewerking te verlenen, kwamen wij tot het volgende programma:
De heer Cohen zal op de bijeenkomsten inleidingen houden, die in een min of meer los verband, toch samenhangen en een uitgesproken bezinningskarakter hebben;
de bijeenkomsten worden gehouden in „Ons Centrum", een gebouw waar wij reeds enige jaren komen. Het is eigendom van een stichting die nauw verwant is met de vakbeweging. Dit geeft wel een politiek accent en zal sommigen misschien in het begin afschrikken, maar de accommodatie en ligging zijn gunstig en een betere gelegenheid voor ons doel heeft Leiden niet;
de zaal zal worden opgevrolijkt met bloemen en de schikking van de tafeltjes en de stoelen zal zodanig zijn, dat een grote kring gevormd wordt, waarin ook de spreker plaats neemt;
over de benaming „spreker" was enige discussie, daar wij van deze naam afwillen. „Inleider" is aanvaardbaar, maar „bezinningsleider" werd afgekeurd. Ook in Leiden is een grote angst om van „kerkje spelen" te worden beschuldigd;
er is een vaste „bezinningsorde", waaraan streng de hand wordt gehouden:

10.15-10.40 koffie voor eigen rekening en onderling contact,
10.40-11.00 inleiding,
11.00-11.10 passende muziek op de pick-up,
11.10-11.30 conclusies.

Was het succes van de jongerenbijeenkomsten groot, na vier bezinningsbijeenkomsten is het op de zondagmorgen groots. Niet alleen blijkt dit uit het aantal bezoekers (1e keer 26, 2e keer 38, 3e keer 42 en 4e keer (slecht weer) 36 bezoekers, op de nieuwjaarsreceptie 26 leden, ook een record), maar ook uit de reacties van leden. Zo kreeg de heer Cohen na afloop enige persoonlijke bedankjes en in ons gemeenschapsorgaan verschenen ook enige reacties.

Op de bijeenkomsten „oude stijl" zit men onwennig en stijf naast en achter elkaar, maar op de bijeenkomst „nieuwe stijl" is er tot 10.40 een gezellig geroezemoes: er is stemming. En dit is heel belangrijk, wel haast net zo belangrijk als de inleiding zelf.
De inleider opent en sluit de vergadering, de voorzitter komt er niet aan te pas. Zakelijke mededelingen werken storend en zullen zo veel mogelijk vermeden worden, waarschijnlijk door een bord met mededelingen te plaatsen.
Dit seizoen gaf de inleider verslag van zijn eigen ontwikkeling naar en ervaring met het religieus humanisme. Het zijn zijn eigen ervaringen en zij worden dus niet gebracht als leerstukken. Het blijkt dat men het eigene en levende zeer op prijs stelt; ook leden, die met het religieus humanisme moeite hebben. Het persoonlijke raakt de mensen en stimuleert hun denken meer dan populair-wetenschappelijke lezingen.
Uit de aard der zaak hangt het succes van dergelijke inleidingen sterk af van degene die het brengt.
Maar het moet toch mogelijk zijn in het Verbond sprekers te vinden die dit op de juiste manier willen en kunnen brengen.
Dat dezelfde spreker op meerdere zondagen aan het woord is, wordt, meen ik, wel gewaardeerd. Dit schijnt trouwens ook een ervaring te zijn in o.a. Vrijzinnig Protestanten gemeenten, waar de „eigen" dominee, die om de week preekt en afgewisseld wordt met sprekers van buiten, dikwijls veel meer toehoorders trekt, dan de gastpredikant. Waar er op onze bijeenkomsten toch al zo weinig „eigens" is, zal dit „eigen" spreker zeker bijzondere waarde kunnen hebben.
De inleiding heeft tot doel de hoorders te laten meedenken, niet om discussie uit te lokken. Om de „meedenkenden" gelegenheid te geven tot een voorlopige bezinning over hetgeen gezegd werd, wordt hierna 10 minuten muziek ten gehore gebracht door middel van een pick-up. Vanzelfsprekend is dat geen dansmuziek, maar bijv. het rustige middengedeelte uit een concert. Het zal voor de meeste Gemeenschappen wel ondoenlijk zijn steeds goede musici te vinden om „levende" muziek te brengen. Trouwens, 10 minuten is niet lang.
Bij de conclusie kunnen vragen worden gesteld. Er is weinig tijd voor uitgetrokken om er geen eindeloze discussie van te maken. Men moet niet trachten de zaak „rond" te praten: dat lukt toch niet, het bezinningskarakter gaat verloren en het merendeel van de aanwezigen stelt er geen prijs op. Trouwens, het is van belang dat het sluitingsuur gehandhaafd blijft.
Het doel is, om door vragen opheldering te krijgen, waar men de inleider niet meent te kunnen volgen: niet om eigen mening tegenover die van de spreker te plaatsen en daarover te gaan debatteren. Dit laatste werd niet door alle leden even veel gewaardeerd. Het is misschien ook wel een grote overgang, na 15 jaar van bijeenkomsten, waar het debat het levendigste deel van de morgen was. Ook „bezinning" is blijkbaar voor sommigen een wat vreemd begrip. Maar dan is er m.i. alles voor het eens te proberen en aan dit begrip een eigen inhoud te geven.

De discussie

Discussie-mogelijkheid kan gegeven worden op gespreksavonden e.d.,

waaraan in Leiden wel behoefte lijkt te bestaan. De moeilijkheid is, dat zoveel op bestuursleden neerkomt, zodat deze overbelast zijn en niet graag nog een regelmatig terugkerende taak op zich nemen. Inmiddels werd één discussie-avond gehouden op de woensdagavond na de bezinningsbijeenkomst. De opkomst was zeer slecht (2 leden, 1 belangstellende, die zich opgaf als lid) maar er werd toch opgewekt van gedachten gewisseld. Misschien was de datum (eind december) ongunstig, terwijl de aankondiging met slechts weinig nadruk had plaats gevonden. Er is daarom alles voor te zeggen er nog even mee door te gaan.
Behalve de bezinningsbijeenkomsten zullen er nog enkele avonden zijn (waarbij: openbare) met sprekers uit de sprekerslijst en enige huiskamerbijeenkomsten.
Op bovenstaande wijze is ongetwijfeld een evenwichtig jaarprogramma samen te stellen, dat ieder aan zijn trek laat komen.
Als u vraagt waarom deze bijeenkomsten een succes zijn en waarom ik er enthousiast over schrijf na slechts 4 geslaagde bijeenkomsten, dan moet ik daar het volgende op antwoorden:

1. Het is een pak van m'n hart, dat er na jaren ploeteren eindelijk in dit opzicht een succes te boeken is en een uitzicht is geopend.
2. Uitwisseling tussen de Gemeenschappen is noodzakelijk.
3. De leden komen voor het overgrote deel niet bij het Verbond omdat zij van het Humanisme alles weten. Zij zien in het Verbond niet een soort zendingsgenootschap tot verbreiding van „geloof". Het merendeel is óf zelf nog zoekende en hoopt bij ons een passend antwoord te vinden op hun vragen, óf zij zijn overtuigde humanisten en zoeken bij ons o.a. contact, beleving en verdieping van hun humanistische visie. Voor deze mensen gaat het om iets levends en iets zeer belangrijks, met een kille theorie zijn zij niet gediend.

Ik meen, dat wij aan die behoeften niet steeds voldoende aandacht hebben besteed. Als zoveel leden bedanken, dan moet dat toch zijn omdat zij in het Verbond niet hebben gevonden wat zij er zochten. En een groot deel zou wel uit mensen uit bovenstaande twee groepen kunnen bestaan. Wij zijn, mijns inziens, te bang om dieper te graven in de humanistische overtuiging en ook te bang voor begrippen als „bezinning", „beleving", „symbool". Het herinnert waarschijnlijk te veel aan een verleden, waaraan de meesten zich nog pas kortelings hebben weten te onttrekken. Te bang ook om te trachten ons zelf te zijn en de dingen, die ons beroeren, duidelijk te stellen. Een Inhoud moet ook een Vorm hebben.
De leden vragen mogelijkheid en leiding aan het Verbond. En ik meen, dat de bezinningsbijeenkomsten „nieuwe stijl" in Leiden een mogelijkheid bieden, in ieder geval meer mogelijkheid dan de bijeenkomsten, zoals zij vroeger werden gehouden.
Ik zou de besturen van andere Gemeenschappen willen vragen eens een proef te nemen (als de „oude stijl" tenminste onbevredigend was) en tevens hun ervaringen in „Kader" na enige tijd bekend te maken.

J. G. F. Troost.

PRAKTISCHE VRAGEN VANUIT DE ARK

Ons gespreksgroepenwerk

Tijdens het laatstgehouden weekend voor gespreksleiders op de Ark werden vanuit de groep gespreksleiders, die reeds een stuk praktische ervaring hadden opgedaan, een aantal problemen ter sprake gebracht vanuit de praktijk van het werk. Aangezien de kans groot is, dat ook anderen dezelfde problemen wel eens ontmoeten, lijkt het ons nuttig om de reeks vragen van deze bijeenkomst hieronder nog eens op te schrijven en bij elke vraag een kort antwoord te formuleren.

1. *Wat is eigenlijk het doel van een humanistische gespreksgroep?*

Dat doel kan als volgt worden omschreven: in een persoonlijk contact met een groepje gelijkgezinden zich verdiepen in het humanisme. De groep bepaalt daarbij zèlf met welke onderwerpen zij zich wil bezig houden. In de meeste gevallen zal een deskundige die onderwerpen grondiger kunnen behandelen. De onvervangbare waarde van de gespreksgroep is evenwel, dat de mensen hierin de gelegenheid krijgen hun gedachten zelf onder woorden te brengen en te toetsen aan inzichten van anderen. Juist op deze wijze kan het zèlf-denken en zèlf-zeggen tot ontplooiing worden gebracht.

2. *Wat doe je met een langprater?*

Er zijn twee soorten:

a. degenen, die iets belangrijks te zeggen hebben en waar de groep graag naar luistert en

b. degenen, die de groep ergeren door hun lange verhalen.

Ad b. moeten zo snel mogelijk worden gestopt, ad a. pas als het werkelijk te lang wordt (bv. na 10 minuten). Hoe pak je dat „stoppen" aan? Dat kan b.v. door te zeggen: „dank u voor uw bijdrage in het gesprek, ik wil nu de mening van de anderen eens horen". Of door een beroep te doen op de langprater zelf, b.v. als volgt: „vindt u het niet interessant ook eens de mening van de anderen over dit punt te horen?" Als dat allemaal niet helpt mag u niet aarzelen de betreffende persoon na afloop eens apart te nemen en hem onder vier ogen duidelijk te vragen niet zulke lange verhalen te houden.

3. *Aan welke eisen moet de samenstelling van de groep voldoen?*

De praktijk leert, dat grote verschillen in sociaal opzicht, in algemene ontwikkeling en in leeftijd meestal ontbindend op de groep werken. Zoek dus mensen bij elkaar, die in deze opzichten een beetje bij elkaar passen en zoek de verschillen vooral in verschillende beroepen.

4. *Op welke wijze kan dit werk centraal worden gestimuleerd?*

a. door het organiseren van weekends voor gespreksleiders.

b. door het aanstellen van gewestelijke adviseurs voor het groepswerk, die in elk gewest adviserend en stimulerend kunnen optreden.

c. door toezending van het blad „Kader" aan de gespreksleiders, waarin een vaste rubriek over de humanistische gespreksgroep is opgenomen.

d. door ervoor te zorgen, dat de gespreksleiders de documentatiebladen van de Humanistische Documentatiedienst ter inzage krijgen (via de sekretaris van de eigen gemeenschap).

e. door in „Mens en Wereld" en in „In en Om" regelmatig aandacht aan het gespreksgroepenwerk te besteden.

5. *Hoe krijg je een gespreksgroep bij elkaar?*

Zie hiervoor Kader 1961 no. 1, blz. 21. Meestal is hiervoor een goed opgezette actie, waarvan huisbezoek een zeer belangrijk deel uitmaakt, noodzakelijk. Soms lukt het ook met een enkele oproep in het gemeenschapsorgaan zoals recente ervaringen in Arnhem en Oosterbeek bewijzen.

6. *Hoe kom je aan onderwerpen voor een groepsgesprek?*

Uitgangspunt is, dat de groep zelf bepaalt, waarover zij de volgende keer wil praten. En dan lijkt het ons niet waarschijnlijk, dat een groepje mensen, dat belangstelling toont voor een humanistische gespreksgroep, geen onderwerpen zou weten te noemen. Overigens besteden wij aan deze vraag regelmatig aandacht in Kader, waarbij wij in het bijzonder verwijzen naar het nummer 2 van 1961, blz. 43.

7. *Als er telkens nieuwelingen in de groep komen,* dringen dezen het gesprek dikwijls in de richting van: „wat is en doet het H.V. nu eigenlijk?" De anderen zijn echter op die vraag al uitgekeken en vinden het vervelend daar telkens op terug te komen. Hoe pak je dit het beste aan? Door je te houden aan een normaal programma van telkens nieuwe onderwerpen, waar ook de nieuwelingen gewoon aan meedoen en eenmaal per kwartaal voor hen een aparte avond te beleggen, waar de inderdaad noodzakelijke voorlichting over het H.V. wordt gegeven.

8. *Als de gespreksleider van te voren een gesprekssschema (met vragen!) heeft opgesteld, moet hij zich daar dan ook strak aan houden?*

Regel is, dat een groepsgesprek nooit in een van te voren klaargemaakt schema mag worden geperst. De groep kan wel heel andere perspectieven openen, dan de gespreksleider heeft voorzien en als dat het geval is dient de gespreksleider met de groep mee te gaan, uiteraard mits het een bespreken van het afgesproken onderwerp blijft. Het voorbereide schema wordt alleen gebruikt als blijkt, dat de groep deze hulp ook werkelijk nodig heeft.

9. *Wat is een goede bijeenkomst?*

Heel in het kort: een bijeenkomst, waar een bepaald onderwerp behoorlijk is besproken, de meeste leden van de groep aan het gesprek hebben deelgenomen en waar een gezellige sfeer heerste.

Dat waren een aantal vragen, die op de Ark met een groep gespreksleiders en -leidsters zijn besproken. Over sommige vragen was in vorige nummers van Kader al eens wat uitvoeriger geschreven, op andere vragen komen wij in de toekomst nog wel eens terug.
Tenslotte nog een ontboezeming, die mij van het hart moet naar aanleiding van enige recente ontmoetingen met enige gespreksgroepen in verschillende gemeenschappen. In deze ontmoetingen heb ik nog eens persoonlijk ervaren, dat wij met het gespreksgroepenwerk in het Verbond bezig zijn met een uiterst zinvolle en boeiende activiteit, waar deelnemers en gespreksleiders veel vreugde en voldoening aan kunnen beleven.

J. de Leede.

Noteren a.u.b.

ABONNEMENT OP KADER

Tot nu toe kregen de gemeenschappen drie exemplaren van Kader gratis en konden ze meerdere tegen betaling ontvangen. Daarvan maakten velen gebruik. Gebleken is echter, dat er nogal wat medewerkers aan ons werk rondlopen, die ons blad nooit onder ogen krijgen, hoewel ze het voor hun taak toch wel nodig hebben. We denken hierbij aan leiders van gespreksgroepen, leden van commissies, redacteuren van gemeenschapsorganen e.d.
Het D.B. heeft besloten, dat deze medewerkers eveneens gratis Kader kunnen ontvangen en het woord is nu aan de gemeenschapsbesturen, om dit te bevorderen. Een briefje met naam en adres en de functie van de belanghebbende aan het C.B. is voldoende.
Laat men tevens eens nagaan, of er onder hen, die het blad wel ontvangen, soms zijn die er geen prijs meer op stellen. In dat geval wordt men ook verzocht het C.B. hiervan op de hoogte te stellen.

SPREKERSLIJST

Willen de secretariaten er nota van nemen, dat de heer *Dr. H. Nauta, Dr. Plesmanlaan 15 te Amstelveen* van de lijst moet worden afgevoerd. Gebrek aan tijd maakt het hem onmogelijk nog langer op uitnodigingen in te gaan.
Op ons verzoek om namen van sprekers, die niet op de lijst voorkomen, en wel in gemeenschappen optreden, hebben enkele secretarissen gereageerd, waarvoor onze dank. Maar er zijn er beslist nog meer te noemen, dus, wie volgt?

PLAATSELIJK GEESTELIJK RAADSMAN

Er zijn gemeenschapsbesturen, die nog niet goed weten, of zij de P.G.R. voor hun bestuursvergaderingen dienen uit te nodigen. Zij worden verwezen naar documentatieblad code 511 van maart 1961, waarin onder D. te lezen staat, dat het gewenst is, dat de voorzitter van een eventuele plaatselijke commissie voor geestelijke verzorging en de hoofdcontactpersoon (H.C.P.) zitting hebben in het bestuur, en dat de PGR bestuursvergaderingen bijwoont met adviserende stem.

CONTRIBUTIE DER LEDEN

Door het C.B. is enige tijd geleden aan alle leden een circulaire gezonden, teneinde na te gaan of de in Utrecht aanwezige gegevens over naam enz. met de werkelijkheid in overeenstemming waren. Daarbij stond ook het door het lid betaalde contributiebedrag aangegeven, zoals dit in de karthoteek staat vermeld en waarop de aanslag aan de gemeenschappen is gebaseerd. Er werd tevens gevraagd een eventuele contributieverhoging in overweging te nemen.
Bij de ontvangen antwoorden is gebleken, dat er nogal wat leden zijn, die reeds geruime tijd geleden hun contributie hebben verhoogd, deze contributie ook aan de gemeenschappen afdragen, maar waarbij door de besturen verzuimd is het C.B. hiervan in kennis te stellen. Dat dit op de betrokkenen een onaangename indruk maakt, zal duidelijk zijn. We hopen, dat men de gegevens dit jaar hiermede in overeenstemming zal brengen.

VERSLAG REGIONALE CONFERENTIES NAJAAR 1961

De gebruikelijke Topkaderconferentie is in het najaar van 1961 bij wijze van proef vervangen door een tweetal bijeenkomsten, waaraan ook vertegenwoordigers van de gemeenschappen hebben deelgenomen. Op dit experiment is door enkele afgevaardigden op het congres aangedrongen en het hoofdbestuur heeft toen toegezegd de mogelijkheid te zullen bekijken en eventueel uit te voeren.
Op 7 en 8 oktober werden de besturen van de gemeenschappen en gewesten Drente, Friesland en Groningen uitgenodigd om naar „De Ark" te komen en op 4 en 5 november was dit het geval met de gewesten Noord-Holland, Zuid-Holland Noord en Zuid. Wegens plaatsgebrek moest een invitatie aan de federaties Amsterdam en Den Haag dit keer achterwege blijven.
De belangstelling was bevredigend, al moest geconstateerd worden, dat blijkbaar slechts een deel van onze gemeenschapsbesturen de noodzaak van deze wijze van overleg onderstreepte. De opkomst was de tweede keer veel beter dan bij de eerste bijeenkomst, waarbij niet vergeten mag worden, dat in de noordelijke gewesten nogal wat kleine gemeenschappen zijn, voor wie het blijkbaar moeilijk was iemand bereid te vinden zijn weekend hiervoor te gebruiken.

De onderwerpen.

Beide conferenties hadden dezelfde thema's als onderwerp voor gesprek, nl. een inleiding van voorzitter Van Praag over de taak van het gewest, terwijl de eerste keer d'Angremond sprak over het H.V. in de opbouw van de samenleving en Bijleveld over doorbraak en ledenwerving. Bij de tweede bijeenkomst leidden resp. Kruyswijk en Polet de beide laatste onderwerpen in.

Van Praag heeft in zijn openingswoord de bedoeling van deze conferenties uiteengezet. De klacht is altijd weer, dat wat met de bestuurders van de gewesten op de TKC besproken wordt, onvoldoende naar de gemeenschappen doorvloeit. Dat komt z.i. ook door het feit, dat men nog steeds de taak en betekenis van het gewest onderschat en van de kant van de gemeenschappen blijkbaar niet bereid is zijn beste mensen voor het gewest ter beschikking te stellen.
Voor sommigen lijkt het misschien wat dwaas, om in een tijd van grote internationale spanning zich met vragen van onze organisatie bezig te gaan houden. Maar men vergeet dan, dat het humanisme in wezen niets anders is dan een poging om menselijke krachten te wekken en te bundelen. Bij die poging mag echter ook het detail niet over het hoofd worden gezien. Daarvoor is toewijding nodig, maar ook bekwaamheid. Dat laatste kan men zich eigen maken.

De taak van het gewest.

Voorop dient te staan, dat deze taak alleen goed vervuld kan worden, indien zowel het gewest- als gemeenschapsbestuur voor zijn taak berekend is. Daarvoor is nodig dat men de zaak van het humanisme als een belangrijke zaak ziet en bereid is daarvoor offers, ook aan tijd te brengen.
De vraag is, of we het gewest als organisatievorm nodig hebben. Naar de mening van het D.B. is dat inderdaad het geval, omdat een intensief rechtstreeks contact van het centrale apparaat met de gemeenschappen niet mogelijk is. Daarnaast heeft het gewest een eigen taak, waarvan elders in dit nummer een opsomming gegeven wordt.
Het voornaamste probleem is altijd weer, hoe we de mensen vinden om dat werk te doen. Net als bij de gemeenschappen dienen ze gezocht te worden, er schuilt veel meer talent onder onze leden en bovendien ook de bereidheid om iets te doen dan we vermoeden. Nog al te veel hebben onze leden en zelfs vele bestuurders er onvoldoende begrip voor, wat er valt te doen en hoe belangrijk ons werk is. Niet voor niets wordt door de buitenlandse humanistische bewegingen het Verbond in Nederland als voorbeeld gesteld en vraagt men zich af, waaraan ons succes te danken is. Voor ons is het doodgewoon, maar eigenlijk is het een wonder, dat in zo korte tijd zoveel bereikt is en onze invloed zo groot is.
Het komt er vooral op aan, de zaak draaiende te houden. Dat gaat met veel moeilijkheden gepaard en er moeten vele weerstanden overwonnen worden. De kennis die we opdoen uit brochures, kranten en documentatie-materiaal is daarvoor alleen niet voldoende. We moeten zien te bereiken, dat onze leden meedenken en meewerken, en dat kunnen we bevorderen, door hen volledig op de hoogte te stellen en in te lichten over wat er wezenlijk aan de hand is.
We zijn te weinig vindingrijk, dat blijkt ook uit de aard van de bijeenkomsten in de gemeenschappen. Er is meer dan een bezinningsbijeenkomst, al of niet met omlijsting mogelijk, of een huiskamersamenkomst. Naar de mening van Van Praag zijn het juist de gewesten, die door grotere ervaring de gemeenschappen behulpzaam moeten zijn. Men zal samen met de gewestbestuurders om de tafel moeten gaan zitten om de moeilijkheden te bespreken en oplossingen te vinden. Het gewestbestuur

moet gezag bezittten, dat bepaald wordt door autoriteit en prestige. Nu is het begrip autoriteit bij ons niet geliefd. Als bestuurder draagt men dit echter en is men het symbool van de gemeenschap geworden. Maar zonder prestige is autoriteit niets, terwijl prestige weer met prestatie te maken heeft. Wil het gewest iets gaan betekenen, dan moet volgens Van Praag, die hiermee weer terugging naar de woorden bij de opening, het bestuur inderdaad ook over autoriteit en prestige beschikken en dus over de beste mensen. Het gewestbestuur is geen pottekijker, maar een onmisbaar element in onze organisatie.

De diskussie.

Als we de diskussie samenvatten, die in beide conferenties op de inleiding van onze voorzitter is gevolgd, dan blijkt daarbij, dat men zowel bij de gewest- als bij de gemeenschapsbestuurders het in grote trekken wel met de opvattingen eens was, maar nog niet goed zag, hoe dit te verwerkelijken zou zijn. Een grote plaats speelde b.v. het tijdsprobleem. Enkelen meenden, dat, om de geschetste taak goed te vervullen, men per gewest over een functionaris zou moeten kunnen beschikken. De inleider merkte hierbij onmiddellijk op, dat we altijd in termen van kosten moeten denken en dat de aanstelling van een dergelijke figuur op zijn minst een uitgave van ƒ 12.000,— per jaar zou gaan betekenen. Daar valt natuurlijk voorlopig niet over te denken. Maar dan blijft de vraag, of het te veel is gevraagd om voor onze zaak, waarvan we allemaal zeggen, dat ze ons ter harte gaat, het offer van een of twee avonden per week te eisen. Daarbij komt ons gezin niets te kort en houden we nog ruimschoots tijd over voor allerlei andere dingen. Het is overigens een merkwaardig verschijnsel, dat naarmate er meer vrije tijd komt, er minder van dit artikel beschikbaar schijnt te zijn.
Waar men vooral mee worstelde, was het probleem hoe men anderen zover zou kunnen krijgen, dat ze er ook hun tijd aan zouden willen geven. Dat kan alleen maar, als we voortdurend onze leden op de hoogte stellen en hen concrete taken voorleggen, in overeenstemming met hun aanleg en bekwaamheid.
Een punt, waaraan bij de diskussie eveneens veel aandacht werd besteed, was de omvang van de taak van het gewest. Tot nu toe liepen velen, vooral bestuurders van gemeenschappen met de gedachte rond, dat de gewestelijke indeling alleen maar pro-forma was, en men zag voor het gewest geen werk. Na de inleiding en opsomming van mogelijkheden dacht men hier anders over. Dan blijft echter de kwaliteit van de mensen die dit moeten doen, beslissend en hier wringt de schoen. We blijven in een kringetje ronddraaien, als we er niet in slagen het gewestbestuur prestige te verlenen en de gemeenschapsbesturen niet bereid zijn, hun problemen aan een dergelijk gewestbestuur voor te leggen. Met klachten over het niet-functioneren van de gewesten komen we niet verder. Opmerkelijk was overigens, dat enkele aanwezige gewestbestuurders met voorbeelden konden aantonen, dat er ook meer optimistische gedachten over de betekenis van de gewesten bij vele gemeenschapsbesturen leven en dat er wel degelijk in bepaalde gevallen sprake is van het geven van steun.

Het H.V. in de opbouw van de samenleving.

Zowel d'Agremont als Kruyswijk hebben, overigens met een kleine nuance, er de nadruk op gelegd, dat de menselijke relaties in de samenleving bedreigd worden. Er is een groeiende kloof tussen instanties en persoon, en de laatste voelt zich steeds machtelozer.
Dit is vooral het gevolg van de dynamische veranderingen, die zich in de samenleving aan het voltrekken zijn. Maar het is alles verward en ondoorzichtig en een plan ontbreekt. Wat moet anders worden en wat dient te blijven?
Het humanisme dient een antwoord te geven op de vraag, hoe we de samenleving meer menselijk kunnen maken. Tot nu toe zijn onze activiteiten vooral naar binnen gericht geweest. Er zijn allerlei activiteiten bedreven, die voor tal van mensen tot beleving van gemeenschap hebben geleid, maar daarnaast wordt toch ook de vraag gehoord: moet ik eerst in het ziekenhuis liggen of in de gevangenis zitten, om iets van het humanisme te merken?
Bij de opbouw van de samenleving ligt ook duidelijk een taak naar buiten, waarbij het overigens niet zo is, dat het Verbond daar tot op heden niets aan heeft gedaan. Integendeel, als voorbeeld kan dienen dat b.v. in de noordelijke provincies vele leden van het H.V. bij het opbouwwerk en wat men noemt de „community organization" betrokken zijn.
Er is een duidelijk verschil tussen maatschappelijk werk en maatschappelijk opbouwwerk. Bij het eerste gaat het vooral om het bijstaan van mensen die in een bepaalde noodsituatie verkeren, het maatschappelijk opbouwwerk richt zich in principe tot iedereen, omdat het de verdere ontplooiing van de samenleving beoogt. Dat wil niet zeggen, dat beide vormen van arbeid strikt gescheiden zijn. Ze kunnen elkaar op vele terreinen ontmoeten zoals bij het buurt- en clubhuiswerk. Wat de begripsbepaling betreft, men is het hierover nog lang niet eens. In de Nationale Raad voor Maatschappelijk Werk is afgesproken de naam van maatschappelijk opbouwwerk voorlopig te aanvaarden als een verzamelnaam voor verschillende activiteiten en methoden, die beogen de sociale omgeving van de mens in gunstige zin te beïnvloeden door middel van sociale processen, waaraan de betrokken bevolking of delen daarvan zelf actief deelneemt.
Het is duidelijk dat hier een ruim werkterrein, ook voor ons, ligt. Te denken valt hierbij aan voorlichting, conferenties, de zgn. community organization en de self-survey (het onderzoek naar bepaalde omstandigheden door de mensen die er bij betrokken zijn). Het Verbond is één der eerste organisaties geweest, die aan dit laatste aspect aandacht geschonken heeft o.a. door de uitgave van het rapport „Self-Survey", dat zich ook in de documentatie bevindt.
Het is ongetwijfeld gewenst en noodzakelijk, dat het H.V. door zijn gemeenschappen voor dit soort activiteiten mede-verantwoordelijkheid draagt, er mee begint, indien er nog niets gebeurt, zich in elk geval niet afzijdig houdt. Wij dienen hierbij vooral te denken aan de vertegenwoordiging van het buitenkerkelijke volksdeel.
Het minste wat men kan doen is wel: a. de samenleving ervan op de hoogte stellen dat Verbond en Humanitas bereid zijn hun aandeel te leveren; b. begrip op te brengen voor de inzichten van de anderen; c. te

zorgen dat men op de hoogte blijft van wat er in zijn gemeente omgaat en d. te zoeken naar een reële functie in het kader van het geheel. Waar, zoals in de noordelijke provincies humanisten reeds hun aandeel leveren, o.a. via Humanitas, worden ze ook erkend en erbij gehaald. Als men de bodem niet voorbereidt, loopt men het gevaar te worden buitengesloten. We moeten niet bang zijn onze eisen te stellen, ons beschikbaar te houden en duidelijk uit te spreken dat we mee willen doen. Maar al te vaak heerst in de kringen van de gemeenschappen nog een bescheidenheid, die niet meer past bij de betekenis van het Verbond en ook wel eens het gevolg is van de angst, de verzuiling in de hand te werken.

Reacties.

Het was niet zo vreemd, dat de diskussies op beide conferenties anders gericht waren. Op de eerste, die van onze gemeenschappen in het noorden, stond men minder gereserveerd tegenover de inleiding en de daarin opgeworpen problematiek, omdat het voor de meeste deelnemers niet zo'n onbekend gebied was. In de inleiding was niet ten onrechte er enkele keren gewag van gemaakt, dat men in die provincies al een omvangrijk stuk maatschappelijk opbouwwerk verricht en dat daar ook al humanisten een rol bij spelen. Toch waren er ook hier enkelen, vooral uit de steden, die ronduit toegaven, tot op heden niet te hebben gezien, dat hier voor het H.V. een taak zou liggen. In theorie waren ze het er wel mee eens, maar het vraagstuk van de mankracht deed hen wel enigszins aarzelen. De tweede keer, toen vertegenwoordigers van het westen bijeen waren, werden tal van voorbeelden genoemd, waarbij de kerk een voorname rol vervuld, maar het Verbond verstek moet laten gaan. Wanneer men b.v. denkt aan het Maas- en IJmondgebied, dan is het duidelijk, dat hier met vrijwillige krachten weinig te beginnen valt en het H.V. daarvoor full-timers zou moeten hebben. Weliswaar staat een dergelijke figuur op ons wenslijstje, maar in afwachting daarvan behoeft dit nog niet te betekenen, dat we terzijde blijven staan. Voorzitter Van Praag haalde nog eens het voorbeeld aan van het stoommachinetje, dat de meeste jongens vroeger bezaten. Ze haalden het op een regenachtige middag voor de dag, prutsten er net zo lang aan tot het ding het deed, en dan werd het weer in de kast geborgen. Het Verbond nu is niet zo'n stuk speelgoed, het is geen doel in zich zelf, maar een apparaat dat een functie heeft en gebruikt moet worden. Dat hebben we vanaf het allereerste begin duidelijk uitgesproken en tal van voorbeelden bewijzen ook, dat men het heeft begrepen. Ook al kunnen we niet of nog niet hetzelfde opbrengen als de kerk, zoals terecht werd beweerd, dat behoeft ons er niet van te weerhouden er over te denken en de mogelijkheden te onderzoeken.
Bij beide gesprekken bleek duidelijk, dat de inleidingen nogal wat hadden losgemaakt. Treffend was o.a. het voorbeeld van een gemeenschapsvoorzitter, die vertelde hoe hij en zijn medebestuurders door een inleiding, die een deskundige voor hen had gehouden, de hele verhouding in zijn gemeente anders was gaan zien. Oorspronkelijk was zijn vrees geweest, dat het er ons om te doen was, een soort functiewinst te verkrijgen tegenover het functieverlies van de kerk. Hij had echter uit de diskussie begrepen, dat hier voor het Verbond een taak ligt, eventueel samen met de kerken. Dit werd nog eens onderstreept, doordat een deelneemster daar-

van uit haar plaats een treffend voorbeeld gaf, hoe in de praktijk de verschillende vertegenwoordigers van allerlei levensovertuigingen samen een stuk jeugdwerk tot stand hadden gebracht.

Doorbraak en ledenwerving.

De beide inleidingen hierover hielden zich in hoofdzaak bezig met het vraagstuk, hoe we naar de buitenkerkelijken moeten doorbreken en hoe we beweging kunnen brengen in het vrijwel constante ledencijfer. Daarbij werd uitgegaan van de enquête onder hen, die in 1959 bedankten en werd de actie tot het winnen van sympathisanten aan het oordeel van de aanwezigen voorgelegd. Voor beide onderwerpen kan verwezen worden naar het vorige nummer van Kader.
De meningen waren nogal verdeeld. Dat er zoveel mensen bedanken, omdat ze zich in het Verbond teleurgesteld voelen, en dat daaraan wat gedaan moet worden, onderschreef men wel. Vooral de aanstelling van contactpersonen achtte men een belangrijke stap, al meende men ook dat de teleurgestelden zich ook wel eens van hun kant wat actiever konden betonen. Het hele gamma van argumenten, waarom men geen lid wordt passeerde de revue, zoals de contributie, de moeilijke lezingen, de weinig stijlvolle bijeenkomsten, het gebrek aan belangstelling voor geestelijke zaken, waaronder ook de kerk lijdt enz. Wat niet wegnam, dat men het verontrustend vond, dat er een stilstand in het ledental is ingetreden, of, om het duidelijker te zeggen, er net zo veel weggaan als er bij komen. Overigens met dit verschil, wie lid wordt, betaalt een hogere contributie dan wie vertrekt. En daarmee krijgen zij gelijk, die beweren, dat de contributie niet zo'n grote rol speelt als wel eens beweerd wordt.
Het instituut van de sympathisanten werd heel verschillend beoordeeld. Volgens sommigen is het eenvoudig een kwestie van doordrukken om iemand lid te maken en daarom niet nodig een proefperiode in te stellen. Maar anderen meenden, dat er wel behoefte aan was en dat het in elk geval belangrijk genoeg was een ernstige proef te nemen. Men had wel bezwaar tegen de voorgestelde twee jaar, want wat gebeurt er, als iemand dan toch geen lid wenst te worden?
Beide inleiders hebben hun best gedaan, de gemaakte opmerkingen te beantwoorden, al zijn er vele vragen opengebleven. We zullen pas over enige tijd kunnen zeggen, of we met de sympathisanten een goede greep hebben gedaan. In elk geval kan het er toe leiden, dat aarzelenden iets gemakkelijker binnen onze kring kunnen komen.

Het resultaat.

In zijn slotwoord bij beide conferenties heeft voorzitter Van Praag uitgesproken, dat naar zijn mening van een geslaagde proef kan worden gesproken. Het feit, dat ook bestuurders van gemeenschappen eens met onze problemen wat nauwer in aanraking zijn gekomen, is al heel belangrijk.
We zullen, als we in onze gemeenschappen zijn teruggekeerd, weer dezelfde teleurstellingen ondervinden als voorheen, maar wellicht geeft het gevoel, er niet alleen voor te staan, toch wel enige steun.
Waar het vooral om te doen was, was duidelijk te maken, dat het Ver-

bond een functie in de samenleving uitoefent. Het is bij de opening al gezegd, men kijkt naar ons, niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten.
De bijeenkomsten zijn vooral geslaagd, omdat de deelnemers zich in de problemen hebben ingeleefd en meegedacht. Dat meedenken moet doorgaan en we moeten daar ook onze leden bij betrekken. Het geen tijd hebben, is tegenwoordig ook mode, maar we hebben de eerste keer kunnen vaststellen, dat we met twee avonden per week al een heel eind zouden komen. Als we dat kunnen opbrengen, behoeven we niet pessimistisch te zijn t.a.v. onze mankracht.
Wat we met het Verbond ondernemen, is nog nooit tevoren in de buitenkerkelijke wereld gedaan. Na ruim 15 jaar zijn resultaten bereikt, die niemand in zo'n korte tijd voor mogelijk had gehouden. Daarom is het zaak door te gaan en de moeite waard ons er persoonlijk voor in te zetten.

Polet.

DE TAAK VAN DE GEWESTEN

De taak, betekenis en werkwijze van de gewesten in onze organisatie zijn tot op heden weliswaar vele malen onderwerp van gesprek geweest, maar er kan nog niet worden gesproken van een duidelijk beeld. Op vele T.K.C.'s is er over gepraat, in Kader over geschreven en op de laatste, regionale bijeenkomsten heeft het wederom een belangrijk deel van de diskussies in beslag genomen.
Het komt ons voor, dat we in de komende jaren aan de opbouw en functionering van de gewesten veel aandacht zullen moeten besteden. We hebben min of meer het gevoel, dat we er nog geen raad mee weten en komen op die manier geen stap verder. Het is ongetwijfeld waar, dat we de mensen nog niet zien die het zouden moeten doen, maar dan dienen we eerst te weten, wat we gaan ondernemen. Het is altijd makkelijker iemand voor een bepaald karwei te strikken, als men weet wat het inhoudt.
Voorzitter Van Praag heeft op de regionale conferenties zich in het bijzonder er toe bepaald een opsomming te geven van wat in de kring van het D.B. als taak van het gewest wordt gezien. Omdat daarmee het gesprek eigenlijk pas is geopend en we bij een volgende gelegenheid dit moeten voorzetten en er gezamenlijk over dienen te denken, geven we hieronder een schema, dat als basis voor de diskussie kan dienen. Voor sommigen staat er misschien niets nieuws in, maar we hebben zo het gevoel, dat al diegenen, die beweren voor het gewest geen functie te zien er na lezing wellicht anders over zullen denken.

1. *T.a.v. de gemeenschappen.*
   a. Bijstaan in moeilijkheden: bestuurscrisis, onenigheid, principiële diskussies, organisatie.
   b. Uitwisseling van ideeën: gespreksgroepen, locale contacten, praktisch humanisme.

c. Stimuleren van activiteit: bejaardentehuizen, bureaus levens- en gezinsmoeilijkheden, Thuisfront.

2. *Overige delen van gewest.*

   a. Algemene leden: opvangen, bijeenbrengen, uitbreiden.
   b. Nieuwe gemeenschappen: voorbereiden en oprichten.
   c. Humanistische idee: plaatselijk vertegenwoordigen bij actuele kwesties, schoolstrijd, Thuisfront.

3. *Provinciale taak.*

   a. Vertegenwoordiging in organen: opbouworganen, culturele raden, adviescommissies.
   b. Provinciale organisatie van: b.v. begrafeniswerk, IJ- en Rijnmondwerk, enz.
   c. Bestudering van algemene humanistische vraagstukken als onder b.

4. *Inwendige taak.*

   a. Familie- en studiedagen, excursies.
   b. Kaderconferenties en regionale dagen.
   c. Practisch humanisme voor gewestelijke taken.

JAARVERSLAG VAN DE GEMEENSCHAP

Het is gebruikelijk, behoort het althans te zijn, dat in de eerste maanden van het nieuwe jaar door de secretaris van de gemeenschap het jaarverslag wordt samengesteld en aan de leden toegezonden. Hoewel in het Huishoudelijk Reglement voor de gemeenschappen duidelijk staat, dat de leden van te voren schriftelijk dienen te worden ingelicht, zondigt men nogal eens tegen deze afspraak en bepaalt men zich, vooral in kleine gemeenschappen er toe, op de jaarvergadering het verslag voor te lezen. Het is verklaarbaar, maar daarom nog niet juist. Als het hoofdbestuur op deze manier werkte, zou er een storm van protest opsteken, terecht overigens.
Er is ook de afspraak, en die ligt ook in het Huishoudelijk Reglement vast, dat de gemeenschappen vóór 1 maart aan het Centraal Bureau een afschrift van het verslag zenden. De praktijk heeft geleerd, dat ongeveer 1/3 van de gemeenschappen daaraan voldoet en dat de rest één of meerdere malen moet worden aangemaand. Nog afgezien van het feit, dat dit allerlei overbodig werk met zich meebrengt, is het voor de organisatiesecretaris een nogal onaangename bezigheid. Hij moet beleefd blijven en heeft af en toe het gevoel van een soort bedelmonnik te zijn, die met allerlei trucjes probeert aan zijn trek te komen.
Nog al te veel besturen schijnen in de veronderstelling te verkeren, dat de toezending van het jaarverslag aan het centrale apparaat, om het

populair te zeggen maar „flauwe kul" is, een soort perfectionisme, omdat het nu eenmaal in de reglementen vermeld staat. Misschien mogen we het nog eens met nadruk herhalen, elk verslag wordt met de grootste aandacht gelezen en het wordt gebruikt om zich een beeld te vormen van de betreffende gemeenschap. De verzamelde gegevens dienen voor het samenstellen van een rapport voor het hoofdbestuur, teneinde ook dit zo goed mogelijk in te lichten.
Dit betekent tevens, dat het jaarverslag dan ook werkelijk een duidelijk beeld van het gemeenschapsleven dient te geven. In de documentatiemap onder codenummer 193 bevindt zich al vanaf januari 1954 een stuk, dat de eisen opsomt, waaraan het verslag moet voldoen. Elk jaar opnieuw verwijzen wij er naar, maar nog steeds blijft een deel van de verslagen beneden de maat. Ze bevatten maar weinig wat zou kunnen meehelpen om een indruk te geven van wat er in de verslagperiode gebeurd is en het is ons elke keer weer een raadsel hoe de leden daarmee akkoord kunnen gaan. Cijfers van het ledenaantal worden niet vermeld, de namen van de bestuursleden ontbreken, het aantal bijeenkomsten, noch de onderwerpen en de spreker, noch het aantal bezoekers worden genoemd. Men verzuimt op te geven, of men over een eigen orgaan beschikt, vertelt volstrekt niets over contacten met verwante organisaties of over de plaats die in de samenleving wordt ingenomen, of er medewerking is van de plaatselijke pers enz., enz. Op die wijze is het ook voor een bestuur van een gemeenschap volstrekt onmogelijk om vergelijkingen te maken en de zwakke plekken aan te wijzen, die aandacht vereisen.
Al deze dingen behoren in een goed jaarverslag thuis. Het is niet nodig dat de secretaris of secretaresse het hele verslag zelf schrijft, men kan met veel succes tot arbeidsverdeling komen. De leider van het contactwerk schrijft over dat deel een stukje, de ziekenbezoekster doet het eveneens, de voorzitter kan wellicht wat vertellen over de plaatselijke contacten en zo zijn er vele facetten op te noemen, die allemaal in het verslag een plaats behoren te vinden en het geheel levendig en waardevol maken. Men mag best weten, dat het in het D.B. op dezelfde manier gebeurt en dat er daar verschillende avonden voor worden uitgetrokken om het grondig door te praten. En u neemt van ons wellicht aan, dat we in dat college echt niet om werk verlegen zitten. Maar we beschouwen de samenstelling van het verslag als een ernstige zaak, omdat daarmee tegenover de leden verantwoording wordt afgelegd.

Mogen we daarom nog eens het volgende afspreken:

a. vóór het schrijven van het verslag leze men eerst nog eens documentatieblad 193 van januari 1954 grondig door. (Wie het niet kan vinden, vrage een exemplaar aan het Centraal Bureau aan).

b. alle feiten en gegevens worden duidelijk en, als het om getallen gaat, exact vermeld.

c. het ontwerp-verslag wordt eerst door het gehele bestuur besproken, nadat van te voren elk bestuurslid een exemplaar heeft gekregen.

d. de leden dienen het verslag in handen te krijgen, alleen voorlezen op een vergadering is een nogal zinloze bezigheid.

e. zowel het Centraal Bureau als het bestuur van het gewest ontvangen, nadat de ledenvergadering het heeft goedgekeurd, een exemplaar.
f. er dient naar gestreefd te worden, dat het exemplaar voor het Centraal Bureau vóór 1 maart is verzonden.

Het was niet de bedoeling onze ijverige bestuursleden schrik aan te jagen. Wat we hierboven neerschreven, was helemaal niets nieuws, alleen, er zijn nogal wat gemeenschappen waar men zich er met het bekende Jantje van Leiden van afmaakt onder het motto: het kan de leden toch niets schelen. Maar u kunt ook niet verwachten, dat iemand veel belangstelling heeft voor een document, waar vrijwel niets in staat. Overigens, en dit tot troost, in het bedrijfsleven komt hetzelfde euvel voor. Vandaar dat men er enkele jaren geleden toe is overgegaan een prijs uit te loven voor het best verzorgde verslag. En wie weet, zouden wij dat ook moeten doen.

Polet.

ERVARINGEN IN DE LEEUWENKUIL . . .

Daniel vertoefde korte tijd in een andere leeuwenkuil dan de voor hem gebruikelijke; hij lag op een ziekenzaaltje samen met 5 andere liggers. Er waren geen ernstige kwalen of zware breuken bij, zodat het er knus, gezellig en gemoedelijk aan toe ging. Vijf blanke mannen en een negerman.
Totdat op een ochtend de priester verscheen om zijn zwarte schaap te beredderen. Een der andere patiënten — een rasechte Mokummer — stak zijn commentaar op dit bezoek niet onder stoelen of banken. „Zie je wel, ook weer apartheid, een zwartrok bij een zwartkop".
De pater — ook niet mis — repliceerde: „Wat zou jij de dood in hebben, als ik aan jouw bed kwam zitten". Waarop de Amsterdammer onmiddellijk hartgrondig liet weten dat hij liever gezond bleef en de priester de dialoog beëindigde met: „Houen zo".
Daniel keek met spanning; niet zo vaak ben je in zo'n unieke gelegenheid om te zien en te horen hoe „zij" het doen. De bedden van de zwarte broeder en van Daniel stonden naast elkaar, zodat de eerwaarde heer zonder het te weten bijna als titelblad fungeerde voor een onzer brochures, hij zat nl. tussen humanisme en christendom.
Hoewel Daniel schijnheilig correct zich afwendde, luisterde hij toch naar het gesprek, z'n geweten sussend met dat er misschien iets te leren zou zijn.
Welnu, de priester deed het, zoals Daniel hoopt dat al onze ziekenbezoekers en bezoeksters het ook zullen doen.
Hij deed gewoon.

. . . van Daniel.

PLAATSELIJKE GEESTELIJKE VERZORGING

10. GEESTELIJKE VERZORGING BIJ UITVAART

Hieronder volgt het ontwerp voor een handleiding.
Reeds jaren geleden is een rapport over deze materie verschenen, speciaal voor de noordelijke provincies. Nu ook uit andere delen van het land telkens verzoeken binnenkomen om voorlichting bij dit werk, ontstaat de behoefte aan een nieuw stuk.
Eventueel nodig gebleken wijzigingen kunnen nog worden aangebracht, daarna zal de handleiding beschikbaar worden gesteld voor medewerkers op dit terrein. Uiteraard niet als voorschrift, maar als hulpmiddel.
Om ook anderen gelegenheid te geven er kennis van te nemen, plaatsen wij het ontwerp ook eenmaal in „Kader": Menigeen kan onverwachts voor dit stuk geestelijke verzorging komen te staan; dan is men tenminste enigszins georiënteerd, ook over ons voorlichtingsmateriaal.
Bovendien komen we aldus tegemoet aan degenen, die op de hun toegezegde handleiding wat lang moeten wachten; terwijl nu ook eventuele verbeteringen die lezers zouden voorstellen, in de definitieve tekst kunnen worden opgenomen.

Kr.

ONTWERP HANDLEIDING

1. *Verantwoordelijkheid*

Het aantal mensen, dat zich in verband met begrafenis of crematie tot het Humanistisch Verbond richt, neemt voortdurend toe. Wat men zoekt, is in de eerste plaats iemand, die bij deze gelegenheid een bezinnend woord kan spreken. Behoefte aan verder reikende geestelijke steun kan daarbij al dan niet aanwezig zijn.
Het is nu van belang, dat wij in elke gemeenschap personen vinden, die geschikt en bereid zijn om de bedoelde toespraak te houden. Ook wanneer van ons daarbuiten geen bemoeienis gewenst wordt, behoort de gevraagde dienst tot het terrein der „geestelijke verzorging".
Daarom is het centrale adres de plaatselijke geestelijk raadsman, zolang geen speciale medewerker voor deze zaken is aangewezen.
Wij zullen in deze handleiding dan ook steeds van „geestelijk raadsman" spreken, al kan de betreffende functie ook worden vervuld door personen, die overigens deze titel niet dragen.

Waar zowel een plaatselijke geestelijk raadsman als een speciale medewerker ontbreken, is het bestuur ervoor verantwoordelijk, dat per aanvraag een voorziening gevonden wordt.

2. *Oriëntatie*

Na het overlijden van een hem reeds bekende geestverwant geeft de g.r. de familie blijk van zijn deelneming. Daarbij dient van hem nooit een voorstel uit te gaan tot medewerking aan de uitvaart. Schijnt het wenselijk, de familie op de mogelijkheid attent te maken, dan geschiede dit door een derde, met vermijding van elke aandrang.
Wordt onze medewerking gevraagd door mensen, die de g.r. niet kent of die hij nog niet bezocht heeft, dan is zijn eerste stap, een bezoek te brengen.
Bij het oriëntatiebezoek neemt de g.r. met aandacht kennis van de persoonlijkheid en de levensloop van de overledene, van de omstandigheden rondom diens heengaan, van de gevoelens der nabestaanden en van hun wensen voor zijn aandeel in de plechtigheid.
De ontmoeting met degene, die de overledene het naast is geweest, zal zich over het algemeen tot een deelnemend luisteren beperken. Voor meer zakelijke informatie vrage men, wie van de familie- of vriendenkring zich met de praktische regelingen heeft belast.
De g.r. heeft niet de „leiding" van de uitvaart. Deze berust bij de begrafenisonderneming.
Met de „uitvoerder" van die instantie bespreke men nauwkeurig het verloop van de plechtigheid, waarbij met de wensen van de overledene en van diens naaste familie in de eerste plaats rekening gehouden wordt.

3. *Vóór de plechtigheid*

De plaats van de g.r. is onder de speciaal genodigden, direct na de intieme familie. Maar ook hier dient men allereerst te informeren, hoe de familie het zich denkt, en in onzekere situaties een bescheiden plaats te kiezen.
Dikwijls nodigt men de raadsman uit, met de familie vanaf het huis van de overledene te vertrekken. Hij trachte dan, ongeveer een kwartier voor de vertrektijd aanwezig te zijn. Dit geeft hem gelegenheid, nog even te spreken met de naaste betrekkingen van de overledene; kennis te maken met andere genodigden; en eventuele punten van de technische regeling te vernemen, die hun beslag nog niet gekregen hadden. Zulk een overleg geschiedt zo mogelijk buiten de ontvangkamer.
De stilte die in deze ogenblikken heerst, dient geëerbiedigd te worden. Tegelijk is een zekere ontspanning aan te bevelen, door alle aanwezigen zich zo nu en dan met elkaar te onderhouden op gedempte toon en uitsluitend met betrekking tot de overledene of tot de plechtigheid.

4. *Mogelijkheden van omlijsting*

a. *Stilte*
Wanneer deze vorm bewust gekozen wordt, betekent zij iets anders dan „leegte". Ook behoeft de g.r. hier niet overbodig te zijn. Afgezien van representatie en medeleven, kan hij degene zijn, die de stilte inleidt met een zin als:

„Wij willen onze overledene in stilte gedenken".
En die haar besluit met „Ik dank u", of „Namens de familie dank ik u voor uw medeleven".

b. *Muziek*

Rechtstreeks of van een gramofoonplaat. Zorgvuldig te kiezen in overleg met de familie en eventueel een deskundige. Samen met de familie en met de uitvoerder dienen ook de tijdstippen voor de muziek te worden bepaald. Al dan niet in combinatie met een of meer toespraken.

c. *Toespraken*

Voert niemand anders dan de g.r. het woord, dan bespreekt hij tevoren met de uitvoerder, wanneer het moment daarvoor komt, en waar hij moet gaan staan.
Zijn er meer sprekers, dan behoort de g.r. het laatst aan de beurt te komen. Dit geldt niet van een spreker, die namens het H.V. alleen het verenigingsaspect vertegenwoordigt, b.v. omdat de overledene bestuurslid was.

d. *Algemeen*

De elementen stilte — muziek — toespraak kunnen uiteraard ook in combinatie worden toegepast.
Aan het einde van het ceremonieel worden de aanwezigen bedankt door een familielid of door de uitvoerder. Laatstgenoemde geeft ook het teken, dat de plechtigheid beëindigd is.

5. *Inhoud toespraak geestelijk raadsman*

In het algemeen behoort de toespraak niet langer dan vijf tot tien minuten te duren. Zij wordt afgestemd op de persoon van de overledene en kan beginnen met een of meer typerende herinneringen.
De eigen plaats, die iemand vervulde in kleiner of groter kring, wijst naar waarden die blijven ook na zijn heengaan. Daarbij gaat men niet uit van een algemene beschouwing, maar van de betekenis van deze concrete mens.
In dit speciale licht komt ook de vergankelijkheid ter sprake, en hoe wij die verwerken. Pijnlijke raadsels, waarvoor het thans verscheiden leven ons misschien stelt, of smart om het heengaan, kunnen in deze visie een plaats hebben; mits aangeduid op kiese wijze, en zonder iets òm te redeneren ten goede.
In dezelfde geest richt men een woord van medeleven tot de naaste familie; uit het hart — en sober.
Het zijn vooral de gevoelens en de opvattingen van de overledene en diens nabestaanden, welke de g.r. heeft te vertolken. Zijn persoonlijk inzicht kan aanvullend of verdiepend werken, maar staat niet op de voorgrond. Dit wijst ons de weg; ook voor beginnende medewerkers, die vrezen dat zij niets te zeggen zouden hebben: luisteren naar wat nabestaanden ons kunnen meedelen over het leven en de overtuiging van de overledene; daaruit treedt de stof voor een toespraak als vanzelf op ons toe.
Een fraai geheel ervan te maken is niet onze taak; pathos en franje hebben een stuitende uitwerking. Wat men zoekt, is een eerlijk woord.

6. *Afsluiting*

Is er na afloop van de plechtigheid gelegenheid tot condoleantie, dan woont de raadsman deze bij, terzijde van de familie. Soms zijn er onder de aanwezigen, die met hem wensen kennis te maken. Meestal rijdt hij, evenals andere genodigden, met de familie terug, of wordt per auto naar huis gebracht.
Voor een uitnodiging om nog langer te blijven zal hij in het algemeen bedanken; opdat de familie gelegenheid overhoudt om onder elkaar te zijn.
Wel brengt de g.r. in de weken na de uitvaart een bezoek aan de naast overgeblevene. En zo nodig blijft hij deze ook daarna geestelijk bijstaan in het verwerken van het verlies.

7. *Kosten*

De g.r. regelt zijn directe kosten, zoals reisgeld en loonderving, met het bestuur der gemeenschap die hem heeft aangesteld. Dit werk vraagt echter ook voortdurend leiding en organisatie door bezoldigde krachten op landelijk niveau; waarvan de kosten moeilijk te schatten zijn.
Als de familie naar kosten informeert, dient haar meegedeeld te worden, dat de g.r. voor zijn eigen optreden geen vergoeding wenst te ontvangen. Maar dat overigens zowel de directe als de indirecte kosten gedragen worden door het Humanistisch Verbond.
Vooral wanneer men het Verbond niet op andere wijze reeds steunt, ontvangt de penningmeester der gemeenschap gaarne een bijdrage; waarvan hij dan een evenredig deel overmaakt aan het Steunfonds Praktisch Humanisme.

DE RAMP BIJ HARMELEN

Steun en hulp — voor zover die bij dit verbijsterende ongeluk mogelijk was — hebben raadslieden van het Verbond in Utrecht kunnen bieden. In de Buurkerk, die als chapelle ardente voor de overledenen was ingericht, was d'Angremond de hele dag aanwezig om, tezamen met enkele kapelaans en predikanten en ook zusters van het Leger des Heils, de familieleden bij te staan.
Raadsman Pols had zijn taak in het opvangcentrum, waar men, komende van de trein zich ging melden, alvorens naar de Buurkerk te worden geleid.
Des avonds was er een bijeenkomst in het Erasmushuis, die door prof. Brandt Corstius werd geleid.
De zeer bijzondere omstandigheden waaronder dit alles zich afspeelde schiepen de mogelijkheid van een wijze van samenwerking tussen de geestelijke verzorgers van Kerken en Verbond in de Buurkerk, die zeker ook bijzonder was.
Ongetwijfeld zal er later aanleiding zijn op de opgedane ervaringen nader in te gaan, wanneer overdenking en uitwerking daarvan heeft plaats gevonden.

T.H.M.

VERSLAG ZIEKEN- EN BEJAARDENBEZOEK-CONFERENTIE OP 23 NOVEMBER 1961 IN HET ERASMUSHUIS

Onze conferentie werd dit jaar bezocht door 48 medewerk(st)ers uit 30 gemeenschappen terwijl als gasten aanwezig waren de directeur van het A. H. Gerhardhuis, A. J. Bijleveld en zuster G. Stuit.
Aangezien het ziekenbezoek in de ziekenhuizen over het algemeen nog van geringe omvang is, houdt men zich in de meeste gemeenschappen steeds meer bezig met het bezoeken van bejaarden zowel thuis als in bejaarden- en verpleeghuizen. Het omgaan met bejaarden schept soms bijzondere problemen en het was om die reden dat wij gezocht hebben naar een deskundige inleider over dit onderwerp. Dr. R. J. van Zonneveld was direkt bereid dit voor ons te doen. Dr. van Zonneveld, secretaris van de Nederlandse vereniging voor Gerontologie, is in 1954 gepromoveerd tot doctor in de medicijnen op het proefschrift „Gezondheidsproblemen bij bejaarden". Hij heeft verder het onderzoek geleid dat door de gezondheidsorganisaties T.N.O. (Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek) werd ingesteld naar de gezondheidstoestand van de bejaarden in ons land. Verder is er onder redaktie van dr. Van Zonneveld onlangs een opstellenbundel verschenen „Geriatrie" waarin velerlei aspecten van de gezondheidszorg voor bejaarden door verschillende deskundigen worden behandeld.
Aan bovengenoemd onderzoek hebben ongeveer 400 huisartsen meegewerkt en hun bevindingen over ruim 3000 bejaarden in rapporten meegedeeld. Dr. van Zonneveld heeft het geheel verwerkt tot een lijvig rapport „The Health of the Aged" en in zijn inleiding heeft hij ons voortdurend geconfronteerd met de conclusies uit dit rapport en wel met de geestelijke en sociale gezondheidszorg van de bejaarde in het algemeen en daar waar eventuele problemen liggen.
Bij het probleem „eenzaamheid" bleek b.v. dat 76 % van de mannen niet eenzaam was (van de vrouwen zelfs 81 %); 7 à 12 % leefde wel wat teruggetrokken maar niet eenzaam (bij de vrouwen 5 à 10 %); 5 à 8 % (van de mannen) was wel eenzaam maar niet teruggetrokken en slechts 1 % voelde zich eenzaam en teruggetrokken.
Bij het probleem „verveling" bleek 4 à 10 % zich vaak te vervelen en dit werd groter naarmate de leeftijd steeg. Ongeveer 10 % van de bejaarden had het gevoel „alleen over te blijven".
De meeste bejaarden wensen het liefst in de eigen woning te blijven maar de behoefte aan hulp stijgt begrijpelijk met het ouderworden.
Het is dus noodzakelijk de zelfstandigheid van de bejaarde zolang mogelijk te handhaven en de aktiviteit te blijven stimuleren. Bij de verpleging moet men de patiënten zolang mogelijk alles zelf laten doen, hoeveel tijd dit ook vraagt. Kost het b.v. 30 minuten tijd om zich van bed in rolstoel te verplaatsen, dan verdient dit de voorkeur boven het „vlug-even-helpen".
Bij het bezoeken van bejaarden moet op de volgende punten gelet worden:

1. Bepaalde afwijkingen moet men vlot opmerken en doorgeven.
2. Men moet heel goed kunnen luisteren.

3. Men moet trachten een zekere sleur te doorbreken, nieuwe belangstelling proberen te wekken.
4. Men moet weten de contactpersoon te zijn met de buitenwereld vooral bij invaliden en de zeer ouden.
5. Men moet eenvoudige adviezen kunnen geven i.v.m. de voeding; drempels of gladheid in huis; A.O.W. of ziekenfondsregeling enz.

Voor bejaardenbezoek komen vooral in aanmerking:

a. alleenstaanden;
b. hoogbejaarden;
c. invalide en slecht-ter-beenzijnde bejaarden;
d. degenen die geen familie hebben.

Ieder die op bejaardenbezoek gaat moet beschikken over veel tijd, heel veel geduld, men moet evenwichtig zijn en men moet sympathie voor de bejaarde op kunnen brengen. Dit mogen ook best jonge mensen zijn mits ook zij aan genoemde eisen kunnen voldoen en men vooral elke bejaarde als volwaardig mens tegemoet treedt.
Dit werk is echt niet altijd dankbaar; de bejaarde is soms vergeetachtig en treedt steeds weer in herhalingen. Sommige bejaarden worden klagerig, agressief of wantrouwend. Die vroeger zuinig waren worden later soms gierig, die vroeger praatgraag waren worden soms echte roddelaars maar daar moet men dus voldoende begrip voor hebben.
Dr. van Zonneveld voelde voor het idee van adoptie van bejaarden d.w.z. dat men een eenzame bejaarde zo nu en dan uitnodigt om te komen eten, dat men aan hun verjaardag denkt of post stuurt als men op reis is. Ook b.v. bij feestdagen als Kerstmis kunnen we veel voor hen doen. Maar in het algemeen was dr. Van Zonneveld een grote voorstander — en dit bleek vooral in de gedachtenwisseling na zijn inleiding — om bejaarden zolang mogelijk buiten bejaardentehuizen te houden. Men moet dan wel mogelijkheden scheppen om ze b.v. door huishoudelijke hulp, het verschaffen van warme maaltijden, het verzorgen van boodschappen enz. te helpen en dit is in de praktijk niet altijd mogelijk. En verder bestaat het gevaar dat bejaarden die door invaliditeit of ziekte wel opgenomen moeten worden in een bejaardenhuis of verpleeghuis, te oud zijn om zich dan nog aan te kunnen passen of door plaatsgebrek terechtkomen in een tehuis waar ze zich ook heel ongelukkig voelen.
In de middagzitting kwamen vele praktische problemen aan de orde o.a. indien het H.V. de gelegenheid krijgt om in een bejaardencentrum op gezette tijden een bezinningswoord te mogen spreken hoe dit dan moet gebeuren en waarover men zal spreken. Misschien kan men in Kader eigen ervaringen op dit gebied vertellen.
De heer Bijleveld vertelde hierbij nog enige ervaringen uit het A. H. Gerdhardhuis en nodigde ons tevens uit de volgende conferentie daar te houden.
We mogen terugzien op een geslaagde conferentie, hoewel we weer een aantal gemeenschappen op deze dag gemist hebben.

A. Treurniet-Wiersma.

MINISTER VISSER

zei het volgende bij de behandeling van de begroting van Defensie in de 2e Kamer:

„. . . Ik heb in de stukken gezegd, dat ik ten aanzien van mijn standpunt over een eventuele humanistische geestelijke verzorging zou afwachten wat uit de enquête van het Humanistisch Verbond zou blijken. Welnu, mijnheer de voorzitter, deze enquête is intussen gehouden en het resultaat daarvan is mij in een brief bekendgemaakt.
Uit deze brief blijkt, dat circa 2000 militairen in de krijgsmacht — men heeft mij aangeboden om, indien ik dit zou willen, mij daarvan te overtuigen op basis van een notariële verklaring; ik heb deze echter niet nodig, want ik ga ervan uit, dat, als men een enquête houdt, de gegeven cijfers ook juist zijn — ervan hebben getuigd, dat zij humanistische geestelijke verzorging zouden willen hebben.
Mijnheer de president! Dit geeft mij, zulks volledig in overeenstemming met het standpunt, dat ik niet alleen hier, maar ook in de Eerste Kamer te dezen heb ingenomen, aanleiding om te zeggen, *dat ik dan aan deze behoefte zal moeten voldoen.* Ik geloof, dat hierover wel eens uitingen zijn gedaan die geen recht deden aan het standpunt, dat ik ter zake van de aanvang af heb ingenomen, nl. dat mij in dezen een ernstige behoefte zou moeten blijken te bestaan, een ernstige behoefte in tweeërlei opzicht: ernstig in de geestelijke zin en ook ernstig wat de omvang betreft.
Ik zal mijn toezegging, die ik heb gedaan, dus gestand doen en met het oog op de praktische uitwerking van deze zaak zal ik in kontakt treden met het Humanistisch Verbond".

Het valt niet te ontkennen, dat de Nederlandse humanisten in de nu ruim vijftien jaar van hun organisatorisch bestaan een indrukwekkend agglomeraat hebben opgebouwd van instellingen en communicatiemiddelen, waardoor zij, met wisselend succes, op het ene terrein uitgebreider dan op het andere, momenteel op zeer veel gebieden van het maatschappelijk leven in staat blijken niet alleen acte de présence te geven, maar ook op overtuigende wijze metterdaad aan vele behoeften in grote kringen van het volk minstens in eerste aanzet te kunnen voldoen.

Pater W. Engelen in „Het georganiseerde humanisme" opgenomen in de bundel „modern niet-godsdienstig humanisme".